

Mervel Ferenc

A tűz, a jég és a sagák földje

Izland Európa második legnagyobb szigete. Az Atlanti-óceán északi csücskében, Norvégia és Grönland között találjuk meg a térképen a nagy kékség ölén, Förfjartól északnyugatra. Valamivel nagyobb hazánknál, közel 103000 négyzetkilométer. Területének jelentős részét gleccserek, jégmezők borítják, melyekből sebes vízü folyók, patakok futnak le körül a tengerbe. A Dettifoss vízesés száz méter szélességben, negyvennégy méter magasról omlik alá. Lélegzetelállító élmény. A csillogó-sziporkázó Vatnajökull szintén a bédekkerekbe kívánczok: nemcsak Izland, de Európa legnagyobb gleccsere, 8200 km², csúcsa 2119 méter magasra nyúlik. A sziget fában roppant szegény, völgyei alján néhol a fű is nehezen él meg. Több működő vulkánja van – talán legismertebbek a Hekla és a Katla –, legutóbb alig fél esztendeje olvashattunk egy nagyobbfajta kitérésről. Akkor Izland felett átmenetileg szünetelt a légi közlekedés is. Gyakoriak a földrengések. Az idén júniusban a főváros közelében is megrepedtek az autópályák, megbillentek a lámpaoszlopok, megsüllyedt néhány közúti híd. A vulkánkitörések következtében sokszor megáradnak a gleccserfolyók, s elöntik a szántókat, réteket. A föld mélyén parázsló vulkanikus gyeheña fölött buborékol az árkok alján a víz, s néhol fűtülve, visítva-süvöltve, gőzölögve tör fel a sziklák közül 50-60-70 méter magasra. Ilyen forró „szökővíz” a Geysir – a Reykjaviktól alig kilencven kilométerrel északkeletre zúgó-visító óriásgejzir, mely névadóul szolgált a többieknek.

Az izlandi történelem nagyjából egyidős a miénkkel. Az első norvég telepesek a nyolcszázas évek végén kötöttek ki ezen a felhőkbe vesző sarkkörü szigeten. Saját elképzeléseik, törvényeik alapján kívántak élni, királyi adók, parancsok nélkül. Tengeri hányattatásairól, megtelepedésükről, sikereiről-nehézségeikről az egykorú északi krónikákból, a sagákból tudunk képet alkotni magunknak. A mostoha klímájú új hazában – ahol nyáron sem igen emelkedik a higany 16-18 fok fölé –, valóban meg kellett küzdeniük az elemekkel ahhoz, hogy fennmaradjanak. S fennmaradásuk egyetlen lehetősége a szinte ősközösségi összefogásban rejtett.

930-ban megalakul Izland első „országgyűlése”, a thing, mely évente egyszer ül össze Thingvellirnél, hogy megvitassa a közös teendőket. Az ezredforduló körül Izlandra is eljutnak a keresztény tanok, s Norvégiában az egyházi érdeklődés mellett – mind nyilvánvalóbbá lesznek a világi törekvések is. 1262-ben Izland behódol Norvégiának. Később – az 1380-ban kötött norvég-dán perszonálunió politikai változásai következtében – ismét lazulni kezdenek a Norvégiához fűződő szálak, s a dán befolyás növekedésével a szigetlakók is mindinkább Dánia felé orientálódnak.

A reformáció viharai természetesen Izlandra is elértek, a nagy szenvedélyek

azonban lassacskán lecsillapodtak, s a sokat látott-megért halászunokák idővel napirendre tértek a dolgok felett. Az isten házában dánul okították őket, otthon, maguk közt, a tűzhely melegénél saját nyelvükön hányták-vetették meg a hallottakat. Nyelvükön, melyet Norvégiában nem értettek volna már meg, s melyet mondáik, dalaik tartottak csak meg emlékezetükben.

Izlandra persze vízi úton jutottak el a külvilág termékei, ahogy kevéske eladni-valójuk is a szemfüles hajósok útján talált vevőkre. A Hanza-városok és Anglia kereskedőinek kirekesztésére Dánia 1602-ben kereskedelmi monopóliumot léptetett életbe, ami minden izlandi tiltakozás ellenére 1854-ig fennállt. Az egészséges konkurencia hiánya leszűkítette a választékot és megsokszorozta az árakat. Az amúgy is nagy nehézségekkel küszködő halászó-pásztorkodó szigetlakók már-már tarthatatlan helyzetbe kerültek, ám a dán udvart ez sem hatotta meg. Az 1814-es kielői békeszerződés sem hozott semmi változást Izland hovatartozását illetően. A szigetlakók mozgolódnak kezdtek. Zúgolódnak. Szervezkedni. Követelőzni. Jón Sigurdsson – izlandi születésű nyelvész, történész, egyetemi tanár – az értelmiségiek nevében emberségért, szélesebb körű önállóságért, saját, helyi törvényhozásért emelt szót Koppenhágában. 1851-ben összeült egy sebtében összehívott izlandi „nemzetgyűlés”, hogy kidolgozza a két ország közötti kapcsolatok rendezésének jogi platformját. Tekintettel kizárólag tanácsadói szerepére – s talán nem utolsósorban: mivel résztvevői elvetették a dán udvar javaslatát – a helytartó felosztatta a gyűlést s további megszorításokat helyezett kilátásba. Ezek nem is vártak magukra, ám a hatóságok minden ellenállást letörtek, minden tüntetést, szervezkedést betiltottak. A feszültség 1871-ben érte el tetőfokát, mikor Koppenhágában tudatták Izland képviselőivel, hogy „az insula a dán korona elidegeníthetetlen részét képezi, s ennek értelmében elítélendő minden olyan lépés, mely ezen egység megbontására irányul”. A deklarációt Izlandon hadüzenetnek vették. A felzúdulás látán IX. Keresztély dán király 1874-ben diplomatikusan engedett kicsit a gyeplőn: az izlandi országgyűlést törvényhozási joggal ruházta fel, viszont a tényleges hatalmat a koppenhágai kormány megbízott miniszterére hagyta, ami sok elkeseredett, s bizonyos elkerülhető vita forrása lett.

1903-ban alakult meg Izland első nemzeti kormánya, mely rövid idő alatt egész sor halaszthatatlan reformot valósított meg – a harc viszont töretlen lendülettel folyt tovább a teljes önállóság kivívásáért. Hosszú és körülményes tárgyalások után 1918-ban aztán megszületett a Szövetségi Okmány, mely a jogi kikötés szerint „huszonöt évre szól, s 1940 után bármely fél részéről felmondható”. Az okmány értelmében Izland „szuverén állam, mely szövetségre lép Dániával”. Két állam, közös uralkodóval és külügyminisztériummal. Saját zászlóval és helyi törvényhozással. Koppenhágában izlandi követség nyílt. A teljes önállóságot sürgető izlandiakat természetesen ez a kompromisszum sem elégíthette ki.

A második világháború kitörésekor Reykjavík a semlegesség mellett tört lán-

dzsát. Mikor a német csapatok bevonultak Dániába, Koppenhágával minden kapcsolat megszakadt. A szigetlakók váratlanul önkormányzatra kényszerültek. Az ott állomásozó angol és amerikai csapatok ellátásából és a kikötők forgalmából adódó bevétel – Förfarhoz hasonlóan – Izlandon is némi gazdasági fellendüléshez vezetett, s ez persze tovább növelte a lakosság önjelét vetett hitét, erősítette a külvilág híveinek táborát. 1944-ben az izlandi alltinget – egyetlen ellenszavazat nélkül – a teljes önállóság mellett döntött, a kiírt népszavazáson pedig a republikánusok vitték el a pálmát. 1944. június 17-én kikiáltották a Független Izlandi Köztársaságot. E nap azóta nemzeti ünnep. S. J. Stefansson miniszterelnök vezetése alatt polgári-szociáldemokrata koalíció alakult. A nagy beruházások következtében fellendült a halászat, a konzervipar, az állattenyésztés. A nagymérvű építkezések szinte minden iparágat stimuláltak: emelkedtek a bérek, már-már akuttá vált a munkaerőhiány. Először Izland történetében.

Izland 1946 óta tagja az ENSZ-nek, s '49-ben lépett be az Észak-atlanti Szerződés Szervezetébe. 1956-ban – látva a Nyugat tehetetlenségét, s a véres keleti erődemonstrációt – felkérte az Egyesült Államokat az izlandi támaszpontok kiürítésére. Ezek, úgymond, kihívásul szolgálhattak volna egy nagyobb konfliktus esetén. A további fejlemények következtében aztán - a szélsőbal minden hangoskodása ellenére – visszavonták a döntést, sőt jelentősen kiépítették-bővítették a keflavíki katonai támaszpontot.

A halászati zóna egyoldalú kiszélesítésével 1972-ben újabb viszályok színhelye lett az Atlanti-óceán északi csücske. Ezt követte a nyolcvanas évek gazdasági hullámvölgye. Most újra felfelé ível az út.

Reykjavík, 93000 lakosával igazi világváros – miniatűrben. Forgalmas kikötője, gyönyörű egyeteme, operaháza van. Korszerű ipartelepei, kórházai, iskolái, lakónegyedei bátran versenyezhetnek a nagyobb európai fővárosokéval. És a törpe nagyváros épületeit gejzír vízzel fűtik – majdnem ingyen. Ez látja el a vizet a hatalmas fürdőket, uszodákat is, melyekben kényelmesen elfér a lakosság egyharmada. A gleccserfolyók turbinái olcsó áramot szolgáltatnak a fogyasztóknak, az izlandi mérnökök pedig a magma-energia még kihasználatlan lehetőségeinek kulcsát kutatják. De ez már a jövő históriája.

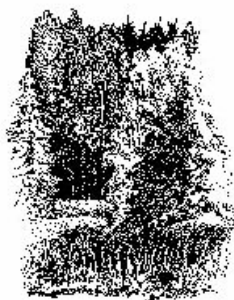
A halászat, hajózás, állattenyésztés egybevéve haszonnal zárta múlt évi költségvetését. S a tenger aranyalapja – ésszerű kihasználás mellett - megújul évről évre. A birka meg annyi náluk, mint égen a csillag. A negyedmilliónyi szigetlakó bátran nézhet a jövő elé. Futja nekik új könyvekre is. Ami nem is oly kis dolog, mint első hallásra tűnik, hisz az izlandi roppant sokat olvas. Elsősorban lírát. Európa legverszeretőbb népe.

Hogy is mondta Laxness? "Kezdetben volt a Betű."

LÉGYOTT
ÉSZAKI FÉNNYEL

SZÉPHALOMI EGYETEM ÉRTEKELŐ

FEHÉR ÉJSZAKÁK

FINNORSZÁGI NŐI ÍRÁSOK

TOMAS TRANSTRÖMER

117
VERS

Széphalom Könyvműhely

KÉK FJORD,
EZÜST SIRÁLY

SKANDINÁV KÖLTŐK

Mervel Ferenc fordításai